
Slovenski parlament — pluralizam i stvaranje koalicija

DRAGO ZAJC*

Sažetak

Autor analizira rezultate slovenskih parlamentarnih izbora, održanih 10. studenoga 1996., smještajući ih u kontekst strukture političkih institucija i obilježja stranačkog sustava. Slovenski je ustavni sustav ustrojen kao parlamentarna demokracija, a parlament ima obilježja ograničenoga dvodomnog sustava, u kojem je gornji dom zasnovan na načelu funkcionalno-teritorijalne reprezentacije i ima ograničene ingerencije. Parlamentarni je stranački sustav određen sastavom donjeg doma, Narodne skupštine. Na prethodnim izborima 1992. čak je osam stranaka osvojilo mandate u parlamentu, što je rezultiralo pluraliziranim stranačkim sustavom, disperzijom političkog utjecaja stranaka i nužnošću formiranja koaliicijske vlade. Sve do početka 1996. na vlasti je bila trojna, politički uravnotežena koalicija, okupljena oko centrističke stranke Liberalna demokracija Slovenije. Izlaskom reformiranih komunista iz vlade došlo je do pomicanja političke ravnoteže prema desnom centru. Pomak javnog mnijenja udesno zabilježen je i tijekom predizborne kampanje. Izbori, na kojima je sedam stranaka ušlo u parlament, proizveli su izrazito polarizirani stranački sustav: s jedne strane nalazi se koalicija triju desnih stranaka, a s druge strane liberali, kao najjača parlamentarna stranka, te ostale manje stranke. Jednaka distribucija mandata između ta dva pola stvorila je privremeni politički pat, koji otežava formiranje koaliicijske vlade.

Prijelaz iz autoritarnog u demokratsko uređenje definiran je kao proturječan proces u kojem se, nakon početne krize, uspostavlja ili obnavlja parlamentarni oblik demokracije. Pojedinci time dobivaju mogućnost odabira između alternativa. To u najviše slučajeva znači glasovanje u izbornim jedinicama, bilo za zastupnike ili za dužnosnike. Očito je da prijelaz u demokraciju i njezino učvršćivanje zahtijeva institucionalizaciju zastupničkih institucija, koje će moći rješavati sukobe i provoditi učinkovitu javnu politiku (Judge, 1994.). Teorijski pristupi kojima se nastoje objasniti uzroci, tijek i izgledi za uspjeh toga procesa, mogu se podijeliti u dvije glavne skupine. Prva polazi s makrosociološke razine i bavi se prvenstveno društvenim sukobima, ustrojem države i državnim djelovanjem. Druga polazi s mikropolitološkog stajališta i objašnjava proces promjena režima uglavnom strategijama kojima se služe različiti akteri u procesu liberalizacije i tranzicije (Merkel, 1994.). Po riječima onih što ističu strukturalnu premoć demokracija nad autoritarnim režimima, za funkcioniranje suvremenih dife-

* *Drago Zajc*, redovni profesor na Fakultetu društvenih znanosti Sveučilišta u Ljubljani.

renciranih društava potrebni su evolucijski preduvjeti, kao što su birokracija, pravni sustav, pravo udruživanja, opći slobodni izbori i tržišno gospodarstvo (Parsons, 1969.). Nedostaju li ti bitni elementi, politički sustav neće se moći nositi sa sve složenijom okolinom. Nema li politički sustav sposobnost integracije, on postaje nestabilan i nedjelotvoran i na taj način narušava svoju legitimnost. Teorija modernizacije u političkim znanostima (Huntington, 1968.) preuzela je temeljne pretpostavke teorije sustava, te je kvantitativno definirala društvene i ekonomske pokazatelje političke modernizacije. Teoretičari mikropolitološkog djelovanja, koji ponekad ne uviđaju strukturalna ograničenja, objašnjavaju kako je proces tranzicije ponajprije rezultat strategija različitih aktera (O'Donnell Schmitter 1986., Przeworski, 1991.). Drže da su vrste oporbe, strategije sukoba i oblici suradnje između starih i novih elita glavni činitelji o kojima ovisi uspjeh ili neuspjeh demokratizacijskih procesa. Bilo je pokušaja da se ti pristupi povežu i da se ublaže manjkavosti obiju strana te čak da se razmotri mezorazina, kao što je vrsta političkog sustava, autonomija građanskog društva sa svojim društvenim organizacijama i interesnim skupinama, konfiguracija stranačkog sustava, itd. (Merkel, 1994., Agh, 1994.). Slijedeći takve primjere, odabrat ću samo neke od važnih institucijskih činitelja i demokratskih obrazaca ponašanja, te ću se najprije usredotočiti na oblikovanje institucija, razvoj suvremenoga stranačkog sustava iz novih oporbenih skupina i obnovljenih starih društveno-političkih organizacija, te izbore u Sloveniji. Jedno važno strukturalno "ograničenje" namjerno neću istražiti (iako bih trebao, jer mnogo toga objašnjava), a to je razina gospodarskog razvoja u Sloveniji.¹

1. Oblikovanje institucija

Potkraj osamdesetih godina zahtjevi za političkim pluralizmom temeljili su se na čvrstom vjerovanju u ulogu pojedinca kao političkog bića. Istodobno, koncepcija zakonodavne institucije ponajprije je isticala njezine predstavničke i legitimirajuće funkcije. Ti su se zahtjevi očitovali u zamislima o snažnom parlamentu nasuprot vladi. Za razliku od svih drugih republika bivše Jugoslavije i nekih drugih država srednje i istočne Europe,

¹Gospodarska razvijenost Slovenije, mjerena sintetičkim pokazateljem — BNP-om po stanovniku — prelazi polovicu prosječne vrijednosti za Europsku uniju (6052 US\$ za 1994.). Iako Slovenija ima neke prednosti u usporedbi s gospodarstvima većine razvijenih zemalja srednje i istočne Europe (Poljska, Češka, Mađarska), ona pokazuje i značajno zaostajanje za visokorazvijenim gospodarstvima Europske unije. Dok je Mađarska imala 55%, Poljska 30%, a bivša Čehoslovačka 60% od prosječnog BNP-a, Slovenija je imala 75%. Slovenija je davno uvela gospodarsku utakmicu i razvila strukturu tržišnog gospodarstva, što joj je omogućilo da se razmjerno lako preusmjeri na izvoz na zapadna tržišta nakon što je izgubila značajno tržište u republikama bivše Jugoslavije. Proces privatizacije zajedno s denacionalizacijom igra važnu ulogu u postkomunističkoj preobrazbi gospodarstva.

koje su u svoje izborne sustave uvele snažne majoritarne elemente (ili su uvele miješane izborne sustave) te razmjerno snažne polupredsjedničke sustave (Lijphart, 1990.), tvorcima slovenskog ustava predsjedniku Republike namijenili su razmjerno protokolarnu ulogu. Ti sustavni odabiri stvorili su specifičan politički sustav i odlučno su utjecali na ulogu i način rada nove Narodne skupštine. S druge pak strane, uspostava posebnoga nepolitičnog tijela, Narodnog vijeća, osigurala je razmjerno snažne veze političkog sustava s građanskim društvom. To tijelo osigurava zastupljenost lokalnih i drugih interesa, od pretežno korporativnog značaja (Zajc i Lukčič, 1994.). Iako uloga Narodnog vijeća nije jednaka onoj koju ima donji dom suvremenih parlamenata, može se govoriti o “ograničenom dvodomnom parlamentarnom sustavu” (Grad, 1996.). Slabiji položaj slovenske vlade određen je ustavnim odredbama po kojima Narodna skupština ministre imenuje i razrješuje ih dužnosti na prijedlog predsjednika vlade (čl. 112), što je u suprotnosti s načelom podjele vlasti. Kandidati se također moraju predstaviti skupštinskim odborima i odgovarati na pitanja. Zakonom o vladi (donesenim 1993.) dužnosti vlade uglavnom se svode na provedbu politike koju zacrtala Narodna skupština (čl. 3).

Takvo razgraničenje vlasti, kojim se daje prednost skupštini, često je kritizirano kao ostavština prijašnjeg sustava koja narušava ulogu vlade i parlamenta, te ih čini manje učinkovitima. Vlada drži da je u podređenom položaju, jer o svojoj sudbini ne može odlučivati instrumentom izglasavanja povjerenja. Narodna skupština, koja razmatra pitanja o kojima bi trebala odlučivati vlada, ne pokazuje veliku spremnost da svoje ovlasti prenese na vladu, usprkos činjenici da se mnogo dragocjena vremena utroši na prilično nevažna pitanja (zastupnici nisu bili voljni prihvatiti vladin prijedlog o promjeni Zakona o vladi iz 1994.).

2. Političke stranke

Proces demokratizacije u Sloveniji valja promatrati u kontekstu opće krize realnog socijalizma, iako se on po nekim svojim obilježjima razlikuje (Zajc). Njegovu je jedinstvenost odredila sve veća autonomnost građanskog društva početkom osamdesetih godina, te inicijative različitih činitelja (društveno-političkih skupina, pokreta, intelektualaca) izvan službeno priznate sheme društvenih skupina i organizacija kojima je cilj bio obnoviti neka građanska prava. Sredinom osamdesetih, kad je taj proces počelo ugrožavati protudjelovanje dogmatskih komunista i centralista na saveznoj razini, pojavile su se nove skupine izričito oporbena značaja — protivnici promjena saveznog ustava, protivnici uplitanja policije i vojske, itd. U tom su razdoblju zahtjevi za demokratizacijom postali usko povezani s nacionalnim osamostaljenjem. Intelektualci okupljeni oko *Nove revije* formulirali su izričite zahtjeve za građanska prava i slobode, te za ponovno postizanje punog nacionalnog suvereniteta. Znanstvenici s područja društvenih znanosti (pravnici, sociolozi, politolozi) angažirali su se i u pripremi novoga demo-

kratskog ustava Slovenije. S druge strane, značajnu je ulogu reformatora odigrala nekadašnja politička elita (Bibič, 1993.). Reformatori su uklonili ideološke prepreke, prihvativši dijalog s novim političkim skupinama koje su predstavljale neku vrstu “građanske” izvanparlamentarne oporbe (Pasquino, 1990.).

Tako je potkraj osamdesetih omogućena politička mobilizacija i participacija, što je dovelo do množenja političkih stranaka.² Potkraj osamdesetih obnovljene su slovenske političke stranke koje se ni na koji način nisu nastavljale na stranke iz predratnog razdoblja — bilo je to gotovo stotinu godina nakon njihova prvog nastanka potkraj devetnaestog stoljeća. Samo nekoliko stranaka hinilo je da su duhovni nasljednici prvotne stranke. Pojava velikog broja političkih organizacija potakla je očekivanja koja se nisu pokazala sasvim realnima. I za nove i za “obnovljene” stranke prvi su demokratski izbori 1990. predstavljali velik psihički šok — “obnovljene” stranke nisu očekivale da će izgubiti vlast, a iznenadno preuzimanje vlasti iznenadilo je nove stranke. Tih šest stranaka (Kršćanski demokrati, Slovenska seljačka stranka, Socijalno-demokratska stranka, Slovenska demokratska unija, Liberalna stranka i Stranka zelenih) stvorilo je koaliciju Demos koja je dobila većinu, sa 126 zastupničkih mjesta od ukupno 240. Ipak između “obnovljenih” i novih stranaka došlo je do dobre suradnje, ali samo u pitanjima postizanja slovenskog suvereniteta. Nespremne za pravu suradnju između oporbe i vlade, stranke nisu razvile konstruktivni politički diskurs te su svoje protivnike prikazivale kao političke neprijatelje. I unutar Demosa došlo je do nesuglasja, te se koalicija raspala odmah po ostvarivanju svojih glavnih ciljeva (referendum, nacionalna nezavisnost, novi ustav). Nakon raspada Demosa početkom 1992. počele su pripreme za sljedeće izbore za jednodomnu Narodnu skupštinu. Prije tih izbora koji su održani u prosincu 1992., osnovana je nova privremena koalicija stranaka ljevice i centra, a vođa oporbene Liberalne demokratske stranke zamijenio je predsjednika Kršćanskih demokrata na položaju predsjednika vlade. Tijekom 1992. godine tadašnje slovenske političke stranke još su uvijek pokazivale organizacijske slabosti i sektorski pristup problemima, što je svojstveno oporbenim strankama. Ipak, doimale su se dostatno profiliranima za prilično stabilan politički sustav. Stranke su se mogle identificirati kao pripadnice triju glavnih političkih skupina — kao ljevičarske stranke, stranke političkog centra i desničarske stranke.

Nakon prvih izbora za Narodnu skupštinu 1992., političke napetosti i sukobe u slovenskom društvu u procesu tranzicije bilo je moguće pomiriti tako da se prvi put osnuje “velika koalicija” od tri najveće stranke

²Za te je pojave karakteristično da su zahtjevi za političkim pluralizmom u slovenskom društvu prvi put ostvareni u amandmanima starog ustava Republike Slovenije iz 1974. Važnost tih 82 amandmana, prihvaćenih u rujnu 1989. godine, ogleda se u uvođenju klasičnih ljudskih i građanskih prava i istodobnoj uspostavi bitno različitog političkog sustava u jednoj od saveznih država. Istim se amandmanima Slovenija zaštitila od svake savezne vojne intervencije.

(reformirani komunisti, liberali, te stranke centra i desnice). Jedna od manjih stranaka koja se tradicionalno svrstava u lijeve stranke, Socijalno-demokratska stranka, također je pristupila koaliciji (Zajc, 1994.). Takva koalicija stranaka s vrlo različitim ciljevima, a koja je nastala odvojenim dogovorima, naišla je na ozbiljne teškoće: partneri su se jedva mogli dogovoriti o važnim pitanjima, neki od njih su u parlamentu glasovali kao oporbene stranke. Ipak, znali su naći zajednički jezik i doći do kompromisa o praktičnim pitanjima.

U ove četiri godine razmjerno uspješnog rada vlade došlo je do bitnih promjena u stranačkom sustavu, što je dovelo i do promjena u odnosima između triju glavnih političkih stranaka. Do prvih je promjena u koaliciji došlo u ožujku 1994., kad su se udružile tri parlamentarne stranke (Liberalno-demokratska stranka, Demokrati i Zeleni) i osnovale novu političku stranku Liberalne demokracije Slovenije (imali su 30 zastupnika). Iste je godine Slovenska socijalno-demokratska stranka istupila iz koalicije nakon što je njezin predsjednik smijenjen s položaja ministra obrane. U siječnju 1996. koalicija je doživjela težak udarac kad je, nakon rasprave o reformi mirovinskog sustava, Ujedinjena lista socijalnih demokrata (reformirani komunisti) sa svojih 14 zastupnika iznenada odlučila prijeći u oporbu. Liberali i Kršćanski demokrati bili su 1994. posljednji veliki partneri u koaliciji, raspolažući sa 43 zastupnička mjesta (28+15) u Narodnoj skupštini. Ipak, ta je brojka predstavljala "efektivnu većinu", dovoljnu da se vlada zemljom do izbora potkraj 1996. Došlo je i do velikih promjena u članstvu stranačkih klubova. Nekoliko članova nove Slovenske nacionalne stranke napustilo je stranku, a neki od njih osnovali su novu stranku, Slovensku nacionalnu desnicu (SND). Jedan dio Demokrata, koji nije pristupio Liberalnoj demokraciji, osnovao je novu stranku, Demokratsku stranku. Na samom kraju mandata Narodne skupštine jedan je zastupnik, bivši član Liberalne demokracije, osnovao Slovenski forum.

U šest godina tranzicije slovenski se stranački sustav naizgled stabilizirao. Glavni politički činitelji — parlamentarne stranke — prepoznatljivo su se profilirale, te stekle veće samopouzdanje nego ikad ranije. Dok su prije nekoliko godina isticale određene ciljeve, većina njih polako je izgradila dosljedne programe, s razrađenom politikom i instrumentima. Razvile su i puno pragmatičnija stajališta i sposobnost pregovaranja. Ipak, nije sasvim jasno, postoje li još uvijek tri jasno raspoznatljive skupine političkih stranaka ili je došlo do snažne polarizacije?

Ima znakova racionalizacije broja političkih stranaka. Broj parlamentarnih stranaka smanjuje se od 1990., kad je u parlament ušlo devet stranaka. Na izborima 1992. samo je osam stranaka prikupilo dovoljno glasova za dobivanje mandata. Nakon trećih demokratskih izbora u studenom 1996. ostat će samo sedam parlamentarnih stranaka u Sloveniji: Liberalna demokracija Slovenije (LDS), Slovenska narodna stranka (SLS), Socijalno-demokratska stranka (SDS), Kršćansko-demokratska stranka (SKD), Ujedi-

njena lista socijalnih demokrata, Slovenska nacionalna stranka i nova Stranka umirovljenika (DeSUS).

3. Slobodni izbori

Prvi slobodni izbori preduvjet su za preoblikovanje demokratskih oblika ponašanja u stabilne, demokratski legitimirane strukture. Uspješnost ove faze demokratske institucionalizacije ne ovisi samo o autoritarnom naslijeđu nego i o broju varijabli.

a) Izborni sustav

Zakonom o izborima za Narodnu skupštinu (1992.) uveden je proporcionalni sustav s nekim majoritarnim korektivima. Izborne jedinice i okruzi oblikuju se na temelju načela da svakog zastupnika bira otprilike jednak broj stanovnika. Izborni okruzi mogu obuhvatiti područje jedne ili više općina, ili samo dio općine. Za izbor 90 članova Narodne skupštine formira se osam izbornih jedinica. Svaka izborna jedinica sastoji se od 11 izbornih okruga, a u svakom se okrugu bira jedan zastupnik. Posebne izborne jedinice formiraju se jedino za izbor dvaju predstavnika talijanske i dvaju predstavnika mađarske manjine na područjima gdje te manjine žive. Distribucija mandata (88+2) jedan je od najvažnijih elemenata izbornog sustava. Mandati se raspodjeljuju na dvjema razinama, a na svakoj od njih primjenjuje se različita formula omjera. Prva se raspodjela događa na razini izborne jedinice, gdje se primjenjuje Hareov koeficijent, a druga na državnoj razini prema D'Hondtovoju formuli. Mandati se raspodjeljuju prema broju glasova koji su liste političkih stranaka dobile u izbornim okruzima. U izornoj jedinici mandati se raspodjeljuju prema izbornom koeficijentu tako da se broj glasova koje su dobile sve liste u toj izornoj jedinici dijeli s brojem zastupnika koji se biraju u toj jedinici. Svakoj se listi dodjeljuje onoliko mandata koliko puta je taj koeficijent bio uključen u broju dobivenih glasova. Samo se neraspodijeljeni mandati (najviše polovica) dodjeljuju na državnoj razini kandidatima po redoslijedu na državnim listama, a koji su odredile političke stranke. Politička stranka mora tu drugu polovicu mandata vratiti izbornim jedinicama. Prioritet pri vraćanju glasova imaju izborne jedinice s najvećim ostacima, tj. najvećim brojem neiskorištenih glasova. Ti se mandati zatim raspodjeljuju prema D'Hondtovom sustavu tako da ih dobivaju liste s istim imenom, koje bi — s obzirom na rezultate za cijelu državu — dobile najmanje tri mandata. Izborni prag određuje se samo za drugi krug raspodjele mandata. Nakon raspodjele mandata po izbornim rezultatima iz 1992. godine, otkriveni su neki negativni učinci izbornih formula. Budući da bi se glasovi svih birača trebali pretvoriti u mandate tako da imaju jednaku vrijednost, glasovi za stranke nisu bili ravnopravni; većim je strankama trebalo više glasova, nego malim strankama, da dobiju jedan mandat. To je u prvom redu bila posljedica raspodjele mandata na drugoj razini, gdje su se računali samo

ostaci glasova (male su stranke dobile puno veći broj neiskorištenih glasova).

Godine 1996. došlo je do velikih političkih nesuglasica glede odabira izbornog sustava — neke političke stranke, pa čak i skupine zastupnika i institucije, upustile su se u borbu za promjenu ili čak zamjenu postojećeg proporcionalnog izbornog sustava. Oporbena Socijalno-demokratska stranka, razočarana izbornim rezultatima, u nastojanju da pooštri političke podjele i prisili druge stranke političke desnice na tješnju koaliciju, predložila je većinsku izbornu formulu. Nastojala je iskoristiti nezadovoljstvo javnosti sa zastupnicima (nekoliko zastupnika napustilo je svoje prvotne stranačke skupine i prešlo u druge skupine ili čak osnovalo nove stranke). Narodno vijeće, nezadovoljno svojim skromnim utjecajem na Narodnu skupštinu, predložilo je miješani sustav sličan njemačkome. Skupina od 30 zastupnika, uglavnom članova Liberalne demokracije Slovenije, kasnije je predložila model po kojem teritorij Slovenije čini jedan izborni okrug (slično izraelskom modelu). Te temeljne i proturječne prijedloge promjena postojećeg izbornog sustava njihovi su tvorci formulirali kao prijedloge za referendum.

b) Predlaganje kandidata

Predlaganje kandidata najvažniji je dio izbora. Kandidate na izborima za Narodnu skupštinu predlažu političke stranke ili sami birači; lista kandidata što je određuje politička stranka, može sadržavati onoliko kandidata koliko je zastupnika što se biraju u izbornoj jedinici, tj. jedanaest kandidata (jedan za svaki okrug). Birači u pojedinim izbornim jedinicama mogu odrediti listu kandidata s najmanje 100 potpisa birača koji imaju stalni boravak u toj izbornoj jedinici. Svaki se kandidat može kandidirati u jednoj izbornoj jedinici i na jednoj kandidatskoj listi. Dok se kandidati s liste političkih stranaka mogu kandidirati u dva izborna okruga jedne izborne jedinice, kandidat kojeg predlože birači može se kandidirati u svim izbornim okruzima. U izbornim okruzima birači glasuju za jednog kandidata. Glas za kandidata ujedno je i glas za listu na kojoj je kandidat naveden. Na izborima za Narodnu skupštinu dolazi do konačnog odabira između kandidata i lista, što i jest temeljna svrha izbora. Pred izbore 1996. godine 24 od 31 političke stranke registrirane u sudskom registru podnijele su 22 liste kandidata. Na izborima je sudjelovala samo jedna predizborna koalicija (činile su je nove stranke): Slovenski forum ušao je u koaliciju s dvije regionalne stranke — s Udruženjem primorske regije i Udruženjem gorenjske regije. Osim toga, birači su podnijeli 9 lista kandidata sa 9 nezavisnih kandidata. Sedamnaest političkih stranaka imalo je kandidate u svih 88 izbornih jedinica i okruga. Neki su se kandidati političkih stranaka kandidirali u dva izborna okruga, dok su se pojedini kandidati mogli kandidirati u svim okruzima unutar jedne izborne jedinice. Političke stranke i birači predložili su ukupno 1292 kandidata, dok su talijanska i mađarska manjina predložile svaka po 4 kandidata. Tako se 1300 kandidata kandidiralo za ukupno 90 mjesta u Narodnoj skupštini. Među kandidatima bile su

242 žene ili 18,6%, te 120 ili 9,2% osoba mlađih od 29 godina. Većina kandidata ima između 40 i 49 godina (34%) te između 50 i 59 godina (26,1%). Prosječna dob kandidata bila je 45,2 godine. Među kandidatima bilo je i 66 zastupnika iz ranijeg saziva Narodne skupštine, te 50 gradonačelnika izabranih na lokalnim izborima 1994. godine.

c) Izborna kampanja

Većina političkih stranaka pripremala je svoje izborne strategije davno prije izbora. Pažljivije nego ikad ranije analizirali su svoje pozicije i strategije svojih protivnika. Suprotno nekim očekivanjima, službena izborna kampanja koja je započela 10. listopada, bila je razmjerno tiha. Tek je zadnji tjedan pred izbore postala vatrenija i agresivnija. Sve političke stranke organizirale su izborne konvencije (neke su bile zakazane za posljednji dan službene kampanje) i predstavljanja svojih kandidata u različitim regijama; oglašavali su svoje kandidate na posterima i lecima i preko sredstava javnog priopćavanja. Najvažnije su bile televizijske rasprave s predstavnicima svih stranaka (parlamentarnih i izvanparlamentarnih). Te su se rasprave prikazivale svaki dan u različita vremena na četiri različita kanala (SLO, POP, Kanal A, TV3). Kampanja je završila u ponoć 8. studenoga, 24 stata prije izbornog dana.³

Bilo je nekoliko razloga za razmjerno mirnu kampanju. Prvo, slovenske stranke sazele su i razvile sofisticiran način obraćanja javnosti. Drugo, političke su stranke iz prijašnjih izbora naučile da negativna kampanja ne donosi nužno rezultate, te su se više usredotočile na najveću skupinu birača — one neodlučne. Treće, političke stranke raspolažu s manje novčanih sredstava, a istodobno su uvedeni puno stroži propisi o troškovima izbora. Četvrto, također se čini se da su političke stranke prisiljene korektno se ponašati prema svojim protivnicima zbog mogućnosti stvaranja novih

³Najveće su stranke nastojale predstaviti svoje glavne vrijednosti i ciljeve — Liberalna demokracija naglašavala je stabilnost, razvoj i budućnost u Europskoj uniji i NATO-u. Kršćanski demokrati predstavili su se kao poštena stranka koja “stoji čvrsto iza svojih snova, riječi i obećanja”. Ujedinjena lista socijalnih demokrata kritizirala je socijalnu diferencijaciju, dok su Socijalni demokrati Slovenije birače htjeli uvjeriti da je vrijeme za promjene. Među malim parlamentarnim strankama, Demokrati su zagovarali razuman razvoj, dok je Slovenska narodna stranka izražavala svoje negativno stajalište o tome da slovensku zemlju kupuju strani državljani, te da se Katoličkoj crkvi vrati nacionalizirana imovina. Izvanparlamentarne stranke promicale su velik broj različitih programa, od koji su neki bili bliski programima etabliranih stranaka (Kršćansko socijalna unija, itd.). Zeleni, koji su ostali bez svojih zastupnika nakon što su oni pristupili Liberalnoj demokraciji, promicali su uobičajenu zelenu opciju. Neke nove stranke iznijele su radikalne programe. Republikanci su se zalagali za radikalne promjene, dok je Komunistička stranka naprosto predlagala renacionalizaciju industrije i posao za svakoga. Neke regionalne stranke predlagale su regionalnu autonomiju, itd. Nezavisni kandidati tvrdili su da svojom nepristranom kampanjom predstavljaju većinu birača; također su se zalagali za politiku s manje sukoba te za veći konsenzus u rješavanju problema.

koalicija nakon izbora, a ne toliko zbog neizvjesnih rezultata izbora. Osim političkih stranaka, i neke druge važne vjerske i građanske organizacije držale su kako su ovi izbori prilika da se istaknu stanovite vrijednosti koje one zastupaju i za koje se zalažu. Poput Katoličke crkve u europskim zemljama, Slovenska rimokatolička crkva izjasnila se o nekim pitanjima. U svojoj poruci poslanoj svega 12 dana prije izbora, Slovenska nacionalna biskupska konferencija ustvrdila je kako tijekom gospodarskog razvoja zahtijeva da oni koji budu izabrani moraju biti posebno osjetljivi na potrebe obitelji, nezaposlenih, invalida i starijih građana. Trebali bi osigurati i odgovarajući moralni odgoj mladih. Iako se u poruci izrijekom ne spominje prošlo komunističko razdoblje niti bilo koja politička stranka, u njoj se vjernike podsjeća na to da bi trebali razmišljati o tome kakvo je stajalište neke vlade prema kršćanskim vrijednostima. Neki su ugledni teolozi bili i određeniji u svojim izjavama za javnost, govoreći o ideološkoj bliskosti komunizma i liberalizma, te su govorili u prilog strankama “proljeća” i stvaranja nove desničarske koalicije. Tim se izjavama htjelo promijeniti tijekom sadašnjih promjena i podijeliti politiku na dva protivnička bloka, bez političkog centra. Postoji mišljenje da bi ovakvo miješanje Rimokatoličke crkve u slovensku politiku moglo izazvati upravo suprotne reakcije manje-više svjetovnog društva (kao što to pokazuju iskustva iz drugih zemalja srednje i istočne Europe, gdje su reakcije slične, bez obzira na njihovu snažnu katoličku tradiciju). Među drugim organizacijama i skupinama, sindikati i poslodavci (koje zastupa Gospodarska komora) na stanovit su način možda neposredno utjecali na kampanju. To se najprije odnosi na negativan učinak poslodavaca, koji su u listopadu prekršili dogovor o najnižim plaćama što su ga potpisali sa sindikatom samo tri mjeseca prije. Poslodavci tvrde da ta odluka nije bila politički motivirana. Iako su njihovi argumenti uvjerljivi, narušavanje socijalne ravnoteže u najosjetljivijem razdoblju prije izbora vrlo je nerazumno. U tom je slučaju vlada bila na strani sindikata, čvrsto se zalažući za socijalnu stabilnost. Usprkos razmjernom miru, bilo je nekoliko pritužbi na provedbu izborne kampanje. Neke političke stranke izrazile su svoje neslaganje sa samim načinom vođenja izborne kampanje, tvrdeći kako su otvorene rasprave između političkih stranaka razočarale birače, te kako su dovele do toga da se još više birača nije odazvalo na izbore (Ujedinjena lista smatra da bi to mogla biti strategija desnih stranaka).⁴

⁴Također je bilo pritužbi na zloupotrebu djece u izbornoj kampanji (vođa Slovenske narodne stranke pojavio se na posteru sa svojom kćeri). Bilo je velikih neslaganja oko položaja stranke. Parlamentarne stranke dobile su više vremena od drugih stranaka kako bi predstavile svoja stajališta na državnoj televiziji (parlamentarnim strankama smatrale su se one stranke koje su ušle u Narodnu skupštinu ili su ih naslijedile). Neke nove stranke (koje su zapravo osnovali zastupnici koji su izašli iz drugih stranaka) smatrale su se diskriminiranim, te su najavile da će sudjelovati u javnim raspravama čak i ako ne budu pozvane. Predstavnici Slovenske desnice ipak su se povukli kad im nije bio omogućen pristup u dvoranu gdje su se predsjednici parlamentarnih stranaka predstavljali

d) Rezultati parlamentarnih izbora

Izbori za Narodnu skupštinu 1996. godine bili su treći demokratski izbori u zemlji koja je zapravo doživjela dvostruku tranziciju (u nezavisnu državu i u demokratski parlamentarni sustav). Slovenija se svakako razlikuje od ostalih zemalja srednje i istočne Europe po tome što nije doživjela povratak (reformiranih) komunista (što se dogodilo na drugim izborima u Poljskoj, Litvi i Mađarskoj). Poslije prvih demokratskih izbora 1990. godine, koalicija Demos (slična poljskoj Solidarnosti ili češkom Forumu) prevladala je nad “starim” strankama. Nakon drugih izbora stvorena je nova vrsta “velike” koalicije od Ujedinjene liste socijalnih demokrata, Liberalne demokracije Slovenije i Kršćanskih demokrata, te male Socijalno-demokratske stranke kao četvrtog partnera. Ta neuobičajeno velika (“trodjelna”) koalicija mogla bi se smatrati posebnim i novim slovenskim načinom da se novoosnovana država učini učinkovitom te da se može nositi s problemima modernizacije.

Iako su se političke stranke u ovom razdoblju jasno profilirale, njihove se pozicije na ljestvici lijevo-desno nisu stabilizirale. Stranka koja je tradicionalno pripadala “duhovnoj obitelji” ljevice, Socijalno-demokratska stranka, počela je, posebice u posljednje dvije godine (nakon istupanja iz koalicije 1994. godine), upućivati najozbiljnije kritike nasljedstvu prošlog režima. Stalno je upućivala na krive korake i “skandale” u tranziciji, te su je držali za izrazito desnu stranku. Ta je činjenica uvelike poremetila političko okupljanje i stvaranje saveza. Ako je prije izbora i bilo moguće govoriti o tri klasične političke “obitelji” — ljevici, centru i desnici — sad to više nije bio slučaj. Politička se scena podijelila na dva velika bloka — “Desnicu” i “Ljevicu” — tome je posebice pridonijela uspješna strategija triju “proljetnih” stranaka, koje su tvrdile da sve drugo pripada ljevici i prošlosti. Ujedinjena lista Socijalnih demokrata kao tradicionalno (reformirana) lijeva stranka također je imala sličnu strategiju. Tvrdila je da su sve druge stranke jednostavno stranke “novih kapitalista”, koje nemaju osjećaja za socijalne potrebe ljudi i koje su usmjerene samo na to da smanje socijalna prava. Liberalna demokracija Slovenije vjerojatno je propustila priliku da obrani položaj političkog centra od kritika ljevičara jer se usredotočila na žestoke optužbe desničara. Vjerojatno je propustila i priliku da uspostavi prijateljskije odnose sa svojim posljednjim koalicijskim partnerom nakon što je Ujedinjena lista istupila iz koalicije u siječnju 1996. — s Kršćanskim demokratima, koji su naginjali političkom centru. Liberalna demokracija, koja je uspješno ostvarila stabilni gospodarski razvoj, stabilnost i veći međunarodni ugled zemlje, nije se uspjela obraniti od stalnih napada desnice.

javnosti. Dvije političke stranke zahtijevale su da se na svim izbornim mjestima spomene kako su se odrekle sastavljanja državne liste kandidata, ali je taj njihov zathjev bio odbijen.

Bilo je još nekoliko događaja koji su pridonijeli destabilizaciji političkog centra. Kršćanski demokrati, kojima je u posljednje četiri godine najzanimljivija bila koalicija s Liberalnom demokracijom, prije izbora su postigli sporazum s dvije stranke “proljeća” (Slovenskom narodnom strankom i Socijalnim demokratima), po kojem su se obvezali da će pristupiti samo onoj koaliciji u kojoj bi te stranke imale većinu. Taj se sporazum najvjerojatnije temeljio na pretpostavci da će te tri stranke pobijediti na izborima. Izborni su rezultati zapravo proizašli iz snažne polarizacije i još uvijek nestabilne političke stvarnosti. Glasaci su se nedvojbeno okrenuli udesno — tri stranke “proljeća”, koje su zagovarale potpuno poricanje prošlosti pomiješano s populizmom, dobile su gotovo 50% glasova i 45 od 90 zastupničkih mjesta u jednodomnoj Narodnoj skupštini. Ti rezultati govore o očitom uspjehu Slovenske narodne stranke i Socijalno-demokratske stranke, te o gubitku glasova za Kršćanske demokrate. Nije došlo samo do preraspodjele simpatija i glasova između ljevice i desnice, nego i do preraspodjele među trima strankama “proljeća” (SLS i SDS uzele su glasove od SKD). Liberalna demokracija Slovenije dobila je manje od četvrtine glasova (23,46%) — puno manje od očekivanog, iako je to još uvijek najjača pojedinačna stranka. Ujedinjena lista socijalnih demokrata doživjela je katastrofu, dobivši vjerojatno manje od polovice očekivanih glasova. To je, čini se, djelomice posljedica njihove odluke da napuste koaliciju u siječnju 1996. Nejasan identitet i nepopularna stajališta te stranke, koja nije doživjela tako ozbiljnu reformu kao što je to bio slučaj s talijanskom ljevičarskom strankom, naveli su velik broj njihovih umjerenih i starijih simpatizera da svoje glasove daju Liberalnoj demokraciji ili Stranci umirovljenika.⁵ Moglo bi se reći da politička polarizacija nije koristila malim parlamentarnim strankama. Umjereni stajališta i tolerancija što su ih očitovale neke manje stranke, nisu bili nagrađeni. Demokrati, još jedna stranka centra, iako vrlo aktivni u Narodnoj skupštini i omiljeni među glasačima, ipak nisu uspjeli dobiti dovoljno glasova ni za jedno zastupničko mjesto. Slovenska narodna stranka, koja je promicala proturječna nacionalistička i antiklerikalna stajališta, dobila je puno manji broj glasova u usporedbi s izborima 1992., ali dovoljan za prelaženje niskog izbornog praga. Veliko je iznenađenje priredila jedina nova stranka na političkoj sceni — Stranka umirovljenika, koja je dobila 4,3% glasova. Njezin se uspjeh može objasniti jednostavnom činjenicom da je pitanje modernizacije umirovljeničkog sustava otežavalo cijeli tijek tranzicije (prijedlozi o promjenama sustava nailazili su na sve veće nezadovoljstvo među razmjerno velikom i utjecajnom skupinom umirovljenika).

⁵Ovi se rezultati nisu previše razlikovali od podataka prikupljenih u nekim anketama prije izbora. Po jednoj anketi, objavljenoj u dnevniku “Delo” 2. studenoga, očekivao se razmjerno velik odaziv birača na izborima (do 78%), a glasovi neopredijeljenih raspodijelili bi se na vrlo sličan način kao i glasovi onih koji su se već opredijelili — “lijeve” stranke dobile bi 51,8% glasova, a “desne” stranke 48,2%.

Druge političke stranke i pojedinačni kandidati nisu prikupili značajniji broj glasova. Zeleni, stranka koja je izgubila sve svoje zastupnike i predložila listu novih kandidata, prikupila je svega 1,76% glasova (njihovi suparnici, Zelena alternativa, dobili su 0,52%). Nova Slovenska poduzetnička stranka dobila je 1,15%. Liberalna stranka, koja je ušla u prvi saziv parlamenta na izborima 1992., prikupila je samo 0,75% glasova, dok je nova Komunistička stranka Slovenije dobila tek 0,46% glasova.

Tablica 1: Usporedba izbornih rezultata u Sloveniji (1990.-1996.)⁶

Stranke	1990.		1992.		1996.	
	% zast.	mj.* (240)	% zast.	mj. (90)	% zast.	mj. (90)
Stranka demokratske obnove — Ujedinjena lista socijalnih demokrata	17.3	36	13.58	14	9.03	9
ZSMS — Liberalna demokratska stranka — Liberalna demokracija Slovenije	14.5	39	23.46	22	27.01	25
Slovenska demokratska unija — Demokrati	9.5	30	5.10	6	2.68	-
Liberalna stranka	2.5	4	-	-	0.75	-
Zeleni	8.8	17	3.70	5	1.76	-
Kršćanska demokratska stranka	13.0	23	14.51	15	9.62	10
Socijalno-demokratska stranka	7.1	17	3.34	4	16.13	16
Slovenska seljačka stranka — Slovenska narodna stranka	12.6	32	8.69	10	19.38	19
Slovenska nacionalna stranka	-	-	10.20	12	3.22	4
Stranka umirovljenika	-	-	-	-	4.32	5
Nacionalne manjine		6		2		2
Sudjelovanje na izborima	83%		86%		73%	

* Godine 1990. održani su izbori za trodomnu slovensku skupštinu sa 240 zastupnika. Jedino su zastupnici Društveno-političkog vijeća birani na temelju proporcionalnog sustava.

Još jedan vrlo zanimljiv rezultat ovih izbora, sa svakako važnim posljedicama, bio je izbor 25 gradonačelnika, koji su se kandidirali na listama

⁶Na izborima 1992. godine liste koje nisu uspjele ući u Narodnu skupštinu prikupile su 17% glasova, dok je 1996. godine 18 neuspješnih lista dobilo 11% glasova (svih devet nezavisnih kandidata prikupilo je samo 0,69% glasova). Na izborima 1992. godine 36 mandata dobiveno je neposredno na prvoj razini, a 1996. godine takvih je mandata bilo 52.

različitih stranaka. Sve su se političke stranke svjesno poslužile strategijom uvrštavanja poznatih ličnosti, cijenjenih u svojoj okolini, na svoje stranačke liste (neke od njih čak su zastupnike zamijenile uspješnim gradonačelnicima). Ipak, ta je pojava gotovo sigurno bila reakcija glasača na prenošenje velikog broja ovlasti s općine na državu. Razmatranje lokalnih pitanja, prenesenih s lokalne na skupštinsku razinu svakako će dovesti do mnogih anomalija. Iako bi proporcionalni izborni sustav trebao poslužiti samo kao sredstvo pretvaranja volje birača u mandate, ti su izborni rezultati barem djelomično bili posljedica izbornih formula kojima su se raspodjeljivali glasovi na državnoj razini, pri čemu su se favorizirale male stranke na račun velikih. Primjena D'Hondtova sustava, kojim se u obzir uzimaju samo preostali glasovi, dovela je do velikih razlika u broju glasova potrebnih da se dobije mandat. Za dobivanje mandata Liberalnoj demokraciji Slovenije trebalo je 11,543 glasa, Slovenskoj narodnoj stranci 10,897 glasova, Slovenskim kršćanskim demokratima i Ujedinjenoj listi socijalnih demokrata 10,728, DeSUS-u 9218, a Slovenskoj nacionalnoj stranci 8600. Liberalna demokracija Slovenije, koja je neposredno dobila 25 zastupničkih mjesta na prvoj razini, mogla je dobiti samo 5 mandata na drugoj. Kršćanski demokrati dobili su samo 4 neposredna mandata, a 6 na drugoj razini, DeSUS je dobio jedan neposredni mandat i 4 na drugoj razini, dok je Slovenska nacionalna stranka dobila sva 4 mandata na drugoj razini.⁷

4. Stvaranje stabilne koalicije za 2000. godinu

Rezultati izbora iz 1996. godine donijeli su veliku neizvjesnost glede sastava buduće koalicije. Iako je gotovo izvjesno da će slovenski predsjednik Milan Kučan najprije zatražiti od predsjednika Liberalne demokracije (Drnovšeka) da sastavi vladu, predsjednici triju “proljetnih” stranaka drže kako bi se mandatar trebao birati iz redova tih stranaka, jer je njihov blok dobio više glasova od Liberala. U nastojanju da stvore koaliciju, ne znaju kako riješiti problem bipolarnosti. Kršćanski demokrati jasno daju do znanja da ih ne zanima ulaznje u koaliciju koja ima većinu od jednog glasa. Socijalno-demokratska stranka (Janša) drži da je moguća koalicija koju bi činile tri “proljetne” stranke i Liberalna demokracija (3+1) s mandatarom iz Slovenske narodne stranke. Liberalna demokracija (Drnovšek) tvrdi da ne dolazi u obzir nijedna koalicija u kojoj bi njegova stranka imala ulogu pridruženog člana. Liberalna demokracija istodobno tvrdi kako

⁷Liberalna demokracija Slovenije zatražila je od Ustavnog suda da se izjasni o ustavnosti članka 92. Zakona o izborima za Narodnu skupštinu, prema kojem se na drugoj razini računaju samo preostali glasovi. Presudi li sud da su te odredbe neustavne, liberali bi mogli dobiti još dva zastupnička mjesta, dok bi broj zastupničkih mjesta “proljetnih” stranaka ostao nepromijenjen.

ne isključuje nijednu političku stranku i da ostavlja sve mogućnosti otvorene za pregovore.

Čini se da sve više stoji tvrdnja kako je koalicija “proljetnih” stranaka ponajprije u interesu Socijalno-demokratske stranke, budući da bi ona u bilo kojoj drugoj kombinaciji ostala u oporbi. Slovenska narodna stranka i Kršćanski demokrati svakako mogu postati članovi bilo koje koalicije — bilo u koaliciji sa Socijalno-demokratskom strankom ili u koaliciji s Liberalnom demokracijom, te bi u bilo kojoj od njih imala većinu. Međutim, koalicija s Liberalnom demokracijom imala bi većinu u Narodnoj skuštini (54 zastupnička mjesta), dok bi koalicija s “proljetnim” strankama mogla imati samo 50% glasova (45 zastupničkih mjesta).

Dva tjedna nakon trećih demokratskih izbora teško je povjerovati da bi stranke “proljeća” mogle stvoriti učinkovitu koaliciju. Predsjednik Slovenske narodne stranke (Podobnik) čak je odbio prijedlog da se njegova stranka ujedini s Kršćanskom demokratskom strankom. Po riječima predsjednika Kršćanskih demokrata (Peterle), predsjednik Narodne stranke time je preuzeo odgovornost za budući razvoj događaja. Čini se vjerojatnijim da će se konačno rješenje pronaći u formuli po kojoj bi vlada sastavljena od članova Liberalne demokracije i Kršćanskih demokrata nastavila s radom, dok bi Slovenska narodna stranka dobila priliku da uči. Usprkos sličnim programima, koalicija “proljetnih” stranaka čini se ipak preopasnom, pa bi ona produbila polarizaciju sličnu onoj prije Drugog svjetskog rata. Koalicija bez Liberalne demokracije vjerojatno bi u budućnosti onemogućila zamisao o političkom centru.

Sadašnja politička podjela u Sloveniji otežava stvaranje dosljedne politike okrenute prema budućnosti. Mora se naći odgovor na pitanje koliko je Slovenija socijalna država, tj. koliko veliki mogu biti socijalni transferi. Mora se postići dogovor o nezavršenom procesu privatizacije i denacionalizacije. Nužno je postići odgovarajuće slaganje oko smjernica u vanjskoj politici. Proeuropska bi orijentacija trebala biti bitan preduvjet za stvaranje budućih koalicija: nova će vlada svakako biti odgovorna za provedbu takozvanog španjolskog kompromisa kojim bi se uskladile zakonske norme glede kupovine zemlje, a koje pak zahtijevaju promjenu slovenskog ustava.

Literatura

Agh, Attila (1994) ed., *The First Steps. The Emergence of East Central European Parliaments*, Budapest, Hungarian Centre for Democracy Studies

Bibič, Adolf (1993), *The Emergence of Pluralism in Slovenia, Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 26, No. 4, 367-386

Graziano (eds.), *Civil Society, Political Society, Democracy*, Ljubljana, The Slovene Political Science Association

Grad, Franci (1996), *Volitive in volilini sistemi*, Ljubljana, Inštitut za javno upravo

Huntington, Samuel (1968), *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, Oklahoma: University of Oklahoma Press

Judge, David (1994), East Central European Parliaments: The First Steps u: A. Agh (ed.) *The First Steps*, op.cit.

Kitschelt, Herbert (1992), The Formation of the Party Systems in East Central Europe, *Politics and Society*, No. 1, 7-50

Lijphart, Arend (1990), Democratization and Constitutional Choices in Czecho-Slovakia, Hungary and Poland 1989-91, *Journal of Theoretical Politics*, 4:207-233

Lipset, Seymour M. (1980), Some Social Prerequisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, *American Political Science Review*, 53

Longley, Lawrence D. (1996), Parliaments as Changing Institutions and as Agents of Systematic Change: Perspectives and a new Research Framework, u: A. Agh, G. Ilonszki (eds.), *The Second Steps*, Budapest, Hungarian Centre for Democracy Studies

Merkel, Wolfgang (1994), Democratic Consolidation and Civil Society, u: A. Bibič, G. Graziano (eds.), op.cit.

O'Donnell, Guillermo, Schmitter, Philippe C. (1986), *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore: John Hopkins University Press

Pasquino, Gianfranco (1990), *Opposizione, governo ombra, alternativa*, Roma, Laterza

Przeworski, Adam (1991), *Democracy and the market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge: Cambridge University Press

Zajc, Drago (1994), The Formation of Parliamentary coalitions in Slovenia and the Functioning of the First Democratic Parliament, u: A. Agh (ed.) *The First Steps*, op.cit.

Zajc, Drago, Lukšič, Igor (1994), The Development of Modern Parliamentarism: The Case of Slovenia, u: A. Bibič, G. Graziano (eds.), op.cit.

Zajc, Drago (1996), Legislative Development in a New Democracy: The Case of Slovenia, u: A. Agh (ed.), op.cit.

Drago Zajc

*PARLIAMENT OF SLOVENIA — PLURALISM
AND FORMATION OF COALITIONS*

Summary

The author analyzes the results of Slovenian parliamentary elections, held on November 10th 1996, within the context of the structure of political institutions and characteristics of the party system. The Slovenian constitutional system is a parliamentary democracy. The parliament consists of two houses. The upper house is based on the principle of functional and territorial representation with limited authority. The parliamentary party system is defined by the composition of the lower house, National Assembly. In the elections of 1992, as many as eight parties won places in the parliament, which resulted in the pluralized party system, the dispersion of the political clout of various parties and the necessity of forming a coalition government. Up to the beginning of 1996, the power was held by the tripartite, politically balanced coalition, gathered round a centrist party, *Liberal Democracy of Slovenia*. The withdrawal of the reformed communists from the government shifted the political balance towards centre right. The corresponding rightist shift of the public opinion was noted during the preelection campaign as well. The outcome of the elections, in which seven parties ran for the parliament, has been an extremely polarized party system: on the one hand, there is a coalition of three rightist parties, and on the other there are the liberals, as the strongest parliamentary party, and other smaller parties. The even distribution of mandates between these two poles has, for the time being, brought about the political stalemate, which stands in the way of forming a coalition government.